

DE BETEKENIS VAN HET ORCHIDOLOGISCHE WERK VAN DR J. J. SMITH VOOR DEN NEDERLANDSCHEN KWEEKER

door

H. G. D E E X

(Dubbeldam).

Het lijkt mij niet mogelijk een juist indruk te krijgen van de beteekenis van J. J. SMITH's phytographisch werk voor den huidige kweeker, zonder de belangrijkste fasen in de geschiedenis der Orchidophilie in Europa kort te schetsen, die aan dit werk zijn voorafgegaan.

Deze geschiedenis heeft zich practisch geheel in Engeland afgespeeld. Dit machtige rijk, in zijn gouden eeuw onbetwist heerscher ter zee, had ter behartiging van zijne overzeesche belangen de beschikking over een kolossale handelsvloot. De bemanningen der schepen voerden van heinde en verre allerlei rariteiten mede, ook levende planten en dieren. Op deze wijze kwamen in de laatste helft der achttiende eeuw de eerste exotische Orchideeën binnen uit gebieden, die niet al te ver van Engeland af lagen: Jamaica, de Bahama-eilanden, Trinidad.

Zij kwamen terecht bij vermogende Britten, meestal geneesheeren, die uit liefhebberij vreemde planten trachtten te kweeken; zoo o.a. JOHN FOTHERGILL, die reeds in 1780 *Cymbidium ensifolium* uit het Verre Oosten in zijn botanischen tuin had staan.

Langzaam, maar gestadig nam het aantal ingevoerde Orchideeën toe. Vooral de belangstelling voor „*Epidendrums*”, zooals LINNAEUS alle Orchideeën placht te noemen, die niet op den grond, maar in boomen groeiden, werd steeds grooter. Wij zien in 1793 den Schout-bij nacht WILLIAM BLIGH Orchideeën meevoeren uit West-Indië. Wij zien Sir JOSEPH BANKS *Aerides odoratum* LOUR. invoeren uit Cochin-China (1800), *Dendrobium speciosum* SM. uit Australië (1801), *Sarcanthus paniculatus* LINDL. uit China (1817).

In het begin der 19e eeuw kwamen de Orchideeën niet meer druppels-gewijs Engeland binnen, het regende toen al Orchideeën; steeds nieuwe soorten; de vormenrijkdom scheen onuitputtelijk! Ook handelskweekers

begonnen zich nu voor deze gewassen te interesseeren; de kweekerijen van G. LODDIGES te Hackney genoten toen reeds groote bekendheid, in 1793 was ook de Firma HUGH LOW & Co. te Upper Clapton opgericht, de Firma VERTCH & SONS in 1808 te Exeter.

Deze kweekers, ja, de Royal Horticultural Society zelf, begonnen reizigers uit te zenden met de opdracht, Orchideeën te verzamelen, die mooie bloemen hadden; die het kweeken waard waren.

Dies werd de regen van Orchideeën omstreeks 1820 een stortregen: in de kassen van den koopman WILLIAM CATTLEY te Barnet bij Londen bloeiden de eerste *Cattleya*'s: *Cattleya Loddigesi* LINDL., *Cattleya labiata* LINDL. In die dagen bloeide daar ook reeds *Cypripedium insigne* WALL.

De stortregen werd een wolkbreuk na 1830: WILLIAM G. SPENCER CAVENDISH, Hertog van Devonshire, liet door zijn hortulanus JOSEPH PAXTON zijn beroemde kas te Chatsworth bouwen, 90 meter lang, 45 meter breed, bijna 20 meter hoog! Zijn hovenier GIBSON werd naar de Khasia-Hills in Assam gezonden om Orchideeën voor hem te zoeken.

JAMES BATEMAN te Knypersley Hall stelde zich in verbinding met den handelaar G. URE SKINNER in Guatemala en kreeg zoo tientallen nieuwe en zeldzame Orchideeënsoorten uit dat gebied. In zijn enthousiasme gaf hij zijn beroemd geworden reuzen-fooliant (75 bij 50 cm): „The Orchidaceae of Mexico and Guatemala” uit (1843), waarin 40 Orchideeën in natuurlijke kleuren op ware grootte waren afgebeeld, en dat hij opdroeg aan „Her Most Gracious Majesty, Queen Adelaide”. Omstreeks dienzelfden tijd (1837) begon JOHN LINDLEY zijn Sertum Orchidaceum, een foliowerk met 49 gekleurde platen, opgedragen aan den bovengenoemden Hertog van Devonshire. Trouwens het staat wel vast, dat de toen reeds uitgebreide serie periodieken ten behoeve van den tuinbouw: Botanical Magazine (van 1787 af), Botanical Register (1815—1847), LODDIGES' Botanical Cabinet (1818—1833), LINDLEY's Collectanea Botanica (1821), HOOKER's Exotic flora (1823—1827), de Transactions of the Horticultural Society (van 1812 af), PAXTON's Magazine of Botany (1834—1849), LINDLEY's Sertum Orchidaceum (1837—1842), KNOWLES & WESTOOTT's Floral Cabinet (van 1837—1840) en de Gardener's Chronicle (van 1841 af) er niet weinig toe hebben bijgedragen, de toch reeds zoo uitgesproken zin der Britten voor den tuinbouw geweldig te activeeren in de richting der Orchideeën-cultuur.

De groote firma's bleven voortdurend reizigers naar alle deelen der wereld zenden: VERTCH & SONS zond in 1840 WILLIAM LOBB naar Brazilië, later naar Chili, Peru, enz. In 1843 werd zijn broeder THOMAS LOBB naar Singapore en Java gezonden, van welk eiland hij *Phalaenopsis*

grandiflora LINDL. medebracht, een varieteit van onze *Phalaenopsis amabilis* BL.

Later ging THOMAS LOBB ook naar de Khasia-Hills, naar Noord-Borneo, de Philippijnen; JOHN GOULD VETCH zelf trok in 1860 naar Japan; HENRY HUTTON bereisde in 1866 Java en andere deelen van den Archipel; KRAMER, ZAHN, CHESTERTON, DOWNTON, ENDRES, WALLIS, DAVIS, BURBIDGE, CHARLES H. CURTIS, DAVID BURKE, de een na den ander trokken zij in opdracht van VETCH er op uit en overstroonden Engeland met hun vondsten.

In 1862 verscheen het eerste deel van een nieuw folio-plaatwerk in 3 deelen: ROBERT WARNER's Select Orchidaceous Plants. De cultuur-aanwijzingen daarin zijn van den hovenier van C. B. WARNER te Hoddesdon, den lateren Orchideeënkweker B. S. WILLIAMS, Paradise Nursery, Upper Holloway, die in 1852 begon met de uitgave van zijn beroemden Orchid Growers Manual, dat 6 maal herdrukt is, voor het laatst in 1894. Dit uitnemende werk heeft ongetwijfeld in hooge mate bijgedragen tot het populair worden der Orchideeën.

In 1874 werd de Fa. SANDER & SON te St. Albans opgericht, die het voorbeeld van VETCH volgde: RÖSZL, FÖRSTERMANN, GOLDIE, MICHOLITZ, ziedaar een keur van Orchideeën-reizigers dier firma, waaraan wij tal van nieuwe soorten danken. In 1887 verrees de Firma CHARLESWORTH, SHUTTLEWORTH & Co. In hetzelfde jaar begon ook de uitgave van weer een nieuw handboek: VETCH's Manual of Orchidaceous plants (1887—1894).

In dien tijd echter stonden de Engelschen niet meer alleen: het Orchideeën-enthousiasme was ook naar België overgeslagen. Reeds in 1844 hadden JEAN en LUCIEN LINDEN in Brussel een „Société Orchidéenne” gesticht. J. LINDEN, die in de Orchideeënwereld zijn sporen reeds had verdiend door zijn Orchideeën-reizen in Zuid-Amerika (1835—1845) en door zijn „Orchidaceae Lindenianae” (1846), begon in Brussel met het kweken van Orchideeën. Later, in 1870, nam hij de kwekerij van VERSCHAFFELT te Gent over. Wij herinneren verder aan *Eulophiella Peetersiana* KRÄNZL., aan *Renanthera Imschootiana* ROLFE, genoemd naar twee andere bekende Belgische importeurs. Ook de zoeven genoemde Engelsche firma SANDER & SONS te St. Albans stichtte een filiaal te St. André bij Brugge (1894).

Dat ook in Frankrijk vermogende lieden in het midden der 19e eeuw door de „Orchidomanie” waren aangetast, bewijst LINDEN's „Pescatorea” (1860), dat ons herinnert aan de beroemde collectie van den Heer PESCATORE te Celle St. Cloud bij Parijs, die reeds in 1848 een

collectie Orchideeën bezat van 2000 planten in 700 soorten en variëteiten.

En zoo komen we aan Nederland, waar in de tachtiger jaren van de vorige eeuw het gezelschap "Orchidophile" werd opgericht door eenige Orchideeën-enthousiasten. Het lidmaatschap kostte fl. 25 's jaars. De vereeniging werd in 1915 ontbonden wegens de kolenschaarschte, die het gevolg was van den Wereldoorlog.

Wij kunnen dit beknopte overzicht niet afsluiten zonder te gewagen van een ontdekking uit het midden der negentiende eeuw, die van het allergrootste gewicht is gebleken voor de verdere koers der Orchidophilie.

Ik bedoel de hybridisatie: Op 28 October 1856 toonde JAMES VETCH aan Prof. LINDLEY een bloem van een *Calanthe*, die het midden hield tusschen *C. furcata* en *C. masuca*. Geen wonder, want deze bloem bleek te zijn ontstaan aan een plant, die de Heer DOMINY, hortulanus bij VETCH, had verkregen door de beide bovengenoemde soorten te kruisen. Deze mededeeling ontlokte den waardigen Professor, die de gevolgen van de mogelijkheid van hybridisatie van Orchideeën direct overzag, dien gedenkwaardigen uitroep: "Why, you will drive the botanists mad."

Maar het hek was van den dam! De tweede helft der 19e eeuw zag een voortdurend toenemen van het aantal hybriden en een dalende belangstelling, vooral in kweekerskringen, voor nieuwe, geïmporteerde Orchideeënsoorten. De eerste hybriden waren alle afkomstig uit de kassen van VETCH & SONS; zij waren gekweekt door DOMINY, later door JOHN SEDEN, die ook de eerste was, die hybriden van hybriden kweekte, n.l. *Cattleya* × *fausta* = *C. Loddigesii* gekruist met *C. × exoniensis* (= *C. Mossiae* × *Laelia crispa*).

Zoo was in de negentiger jaren door de toenemende belangstelling voor hybriden de stroom van nieuwe Orchideeënsoorten eenigszins tot bedaren gekomen; wel kwamen toen nog regelmatig nieuwe soorten binnen, ik denk slechts aan de emotie, in 1891 gewekt door het bericht van aankomst bij SANDER van de eerste groote zending, ongeveer duizend exemplaren, van de „Elephant Dendrobe", onze Larat (*Dendrobium Phalaenopsis* var. *Schröderianum*), die de reiziger MICHOLTZ na vele avonturen had weten over te brengen, maar de toevloed van nieuwe Orchideeën nam toch langzaam af.

En hoe de toestand in 1908 was, bewijst de slotzin van een verslag in de *Orchid Review* over de Orchideeën op het eeuwfeest van de Vijfjaarlijkse Gentsche Tuinbouwtentoonstelling in 1908: „It was remarkable, as showing the tendency of modern Orchid culture, that all the „novelties were among hybrids and the only species to which the term

„„new”” fairly applies was *Dendrobium Bronckarti*.” Deze was in 1906 door DE WILDEMAN beschreven.

In onze dagen is het aantal hybriden en hybriden van hybriden ontelbaar geworden: de verbeterde methoden tot het doen kiemen van Orchideeënzaad, die wij danken aan den genialen Franschen geleerde NOËL BERNARD, hebben ertoe bijgedragen, dat het aantal der Orchideeënplanten geweldig toenam, waardoor deze eenerzijds ook voor minder vermogende lieden bereikbaar werden, anderzijds zóóveel bloemen voortbrachten, dat het loonend werd, Orchideeën te kweken voor den verkoop van snijbloemen.

Wanneer wij ons afvragen wie de phytographen geweest zijn, die in de boven geschetste gouden eeuw der Orchidophilie den geweldigen stroom van nieuwe Orchideeën botanisch beschreef, dan moeten wij in de allereerste plaats noemen: JOHN LINDLEY.

JOHN LINDLEY, een vriend van WILLIAM HOOKER, op wiens aanbeveling hij in 1819 (op zijn 20ste jaar) in dienst trad bij Sir JOSEPH BANKS, heeft de eerste helft van de Orchideeën-lawine over Engeland medegemaakt. In 1829 professor in de botanie geworden, heeft hij tot enkele jaren voor zijn dood, in 1865, practisch alle Orchideeën beschreven, die in Engeland werden ingevoerd, vooral ook omdat hij zeer nauwe betrekkingen onderhield met tuinbouwkundige kringen; hij was o.a. botanisch redacteur van de *Gardener's Chronicle* van de oprichting (1841) af; in 1850 stichtte hij met JOSEPH PAXTON het tijdschrift PAXTON'S Flower Garden, enz.

Na zijn dood is het beschrijven van nieuwe Orchideeën in handen gekomen van den Hamburgschen hoogleeraar H. G. REICHENBACH, die het tweede deel der Orchideeën-lawine beschreef totdat ook hij, in 1889, stierf.

Wij hebben gezien hoe de Orchideeën in Engeland kwamen: de reizigers, die door verschillende firma's werden uitgezonden, spaarden moeite noch kosten om in het bezit te komen van Orchideeën met mooie, opvallende bloemen. De beschrijvingen van deze Orchideeën door LINDLEY en REICHENBACH hadden dus in de eerste plaats ten doel, ze in tuinbouwkundige kringen bekend te maken; daarna volgde pas het wetenschappelijke belang. Het behoeft ons daarom ook niet te verwonderen, dat LINDLEY's, maar vooral REICHENBACH's beschrijvingen, zéér onvolledig waren, zoodat het na REICHENBACH's dood dikwijls niet mogelijk was, Orchideeën uit zijn beschrijvingen met zekerheid te herkennen; daarbij kwam nog, dat REICHENBACH in zijn testament zijn uitgebreid herbarium

voor den tijd van 25 jaren had verzegeld in het Keizerlijk Hofmuseum te Weenen.

REICHENBACH'S dood viel samen met het kenteren van den vloed van nieuwe Orchideeën ten bate van de hybriden. Hij viel ook samen met het begin van de wetenschappelijke phytographische praestaties van de drie moderne Orchidologen: J. J. SMITH, R. SCHLECHTER en OAKES AMES.

In deze laatste phase van de Orchidophilie, die zooals wij zagen in de negentiger jaren der vorige eeuw was ingeluid, ligt het geweldige phytographische werk van J. J. SMITH.

SMITH was 19 jaar oud, toen hij een Orchidee beschreef, die om der wille van haar schoone bloemen ingevoerd werd in de kweekery van J. LINDEN, waar SMITH toen werkzaam was. Ik bedoel hier *Dendrobium leporinum* J. J. S. (1886).

Maar SMITH was vol van, wat GOETHE noemde, „de nieuwsgierige onrust van een helder verstand”. Voor hem was een wetenschappelijke carrière weggelegd. Zijn werk aan den Plantentuin te Buitenzorg schiep in de eerste plaats orde in den verbijsterenden rijkdom van Orchideeën, die de verschillende eilanden van onzen Oost-Indischen Archipel kenmerkt. Hoe gewichtig dit werk is geweest voor de zuivere botanie, behoef ik hier niet nader uiteen te zetten; onder de botanici zal er wel niemand zijn, die in dit opzicht den geringsten twijfel koestert.

„Le génie”, zeide BUFFON, „n'est qu'une plus grande aptitude à la patience.” Welk een oneindig geduld eischt dit wetenschappelijke beschrijven, dit onderling vergelijken, dit intuïtieve afwegen van de systematische beteekenis van elk onderdeel van de plant en van de bloem vooral! Wie de beschrijvingen van SMITH vergelijkt met die van oudere phytographen, dien valt onmiddellijk het principieele verschil op! Hier is niets verwaarloosd, niets onbeschreven gebleven; de vorm der bladeren, hun wijze van inplanting, de nervatuur van bloem en kelkbladen, alles is even nauwkeurig vastgelegd en uitgeteekend.

Maar het wetenschappelijke belang eischte ook, dat de aandacht niet werd beperkt tot de Orchideeën met opvallende bloemen, die den kweeker interesseeren, doch waarvan het aantal slechts een gering deel uitmaakt van de bestaande soorten. De fraaiste soorten waren trouwens, althans die uit de gebieden, die in de vorige eeuw bereikbaar waren, voor het grootste deel reeds gevonden, in cultuur gebracht en beschreven.

Anders werd dit, toen van de eerste jaren dezer eeuw af wetenschappelijke expedities werden uitgerust naar het binnenland van Nederlandsch Nieuw-Guinea. Dit eiland bleek een schier onuitputtelijke bron te zijn van onbekende Orchideeënsoorten, die alle door SMITH zijn be-

schreven. Onder deze honderden nieuwe soorten waren er natuurlijk ook weer enkele van belang voor den Orchideeënkweeker, en het lijkt geen twijfel, dat deze vondsten vroeger een geweldig enthousiasme zouden hebben teweeggebracht in Orchidophile kringen!

Doch de gouden eeuw der Orchidologie was onherroepelijk voorbij. De meeste Orchideeënkweekers der twintigste eeuw zijn kweekers van snijbloemen, en deze leveren de Orchideeën-hybriden hun in onbeperkt aantal! Hun interesseert overigens de fraaiste Orchidee nauwelijks als de afgesneden bloemen niet houdbaar blijken te zijn. Dies vermochten ook de rijke Orchideeën-vondsten in Nederlandsch Nieuw-Guinea geen wijziging te brengen in de algemeene tendenz der Orchidophilie. In Nederland zelf althans zal men slechts weinige kweekers vinden, die één of meer der door SMITH beschreven cultuurwaardige soorten uit Nieuw-Guinea zelfs maar bij name kennen.

Zoo gansch hun schuld is dit echter ook weer niet. SMITH's phyto-graphieën zijn in vele tijdschriften verspreid, die weliswaar in Universiteitsbibliotheken te vinden zijn, doch de beschrijvingen in het Latijn maken den gemiddelden Orchideeënliefhebber niet wijzer, en trouwens al waren ze in het Nederlandsch, geen enkel plaatwerk geeft ons door een kleurig beeld een indruk van de plant. Wel mogen wij de oude prachtwerken van BLUME niet vergeten, evenmin als die van BREDA, BENNET en BROWN, DE VRIESE etc., doch deze hebben al een eerbiedwaardigen leeftijd, en toonen ons alleen de oudere soorten.

Zoo langzamerhand bereiken ons via het nu vijf jaren bestaande Indische maandblad „De Orchidee” enthousiaste klanken over nieuw ingevoerde en veelal door SMITH beschreven Orchideeën. Vooral ook het Nederlandsche werk van den Heer P. W. M. DAKKUS: „Orchideeën in Nederlandsch-Indië” draagt er in hooge mate toe bij, die vele nieuwe soorten meer bekend te maken. Niet minder dan vijftig door SMITH beschreven Orchideeën worden in dit werk ter cultiveering aanbevolen, waaronder drie nieuwe *Phalaenopsis*-soorten, één *Vanda*, negen *Bulbophyllum*'s en vijftien *Dendrobium*'s. Een gekleurd plaatwerk over hetzelfde onderwerp van denzelfden auteur is aangekondigd! Moge het spoedig verschijnen! Moge den Nederlandschen kweekers en liefhebbers erdoor worden geleerd, hoe belangrijk het werk van SMITH ook voor hen is.

Het is niet van te voren te zeggen, welke resultaten te bereiken zijn door het selecteeren, het veredelen, van de soorten, die door SMITH's noesten arbeid bekend zijn geworden. Moge dit veredelen gebeuren volgens een meer beredeneerde methode dan het dikwijls ondoordacht en ongemotiveerd hybridiseeren, dat orchideeën maakt tot weliswaar fraai

gekleurde en groote, doch onnatuurlijk opgeblazen bloemen, die hun karakter en hun bijzondere charme bij dit proces hebben ingeboet. Wat met veredelen op de juiste wijze te bereiken is, toonen CHARLESWORTH'S *Odontoglossum crispum* variëteiten, de edele vormen, die VACHEROT en LECOUFFLE hebben weten te kweeken van *Phalaenopsis Rimestadtiana*, *Phalaenopsis Schilleriana* en zoo nog enkele meer.

Al is dus het belang van SMITH'S werk nog zéér onvoldoende doorgedrongen tot den Nederlandschen Orchideeënliefhebber in het algemeen, één kleine categorie van Orchidophilen is er, voor wie het belang van SMITH'S werk vaststaat. Dat is de kleine groep uitverkorenen, die hem persoonlijk kent; die beseft hoe omvangrijk zijn kennis op dit gebied is, die van hem heeft geleerd elke plant nauwkeurig en zorgzaam te observeeren. Zij weten met hoeveel bereidwilligheid Dr SMITH hen steeds tegemoetkomt bij al hun vragen, moeilijkheden en wenschen, als het gaat om die merkwaardige plantenfamilie, waarvan enkele leden ons door hun opvallende schoonheid vermogen af te leiden van onze dagelijksche zorgen en die daarom overal met zooveel enthousiasme wordt binnengehaald: de Orchidaceae.